

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Герасимова Ірина, доктор педагогічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

ORCID: 0000-0001-7000-7652

E-mail: gerasimovair@gmail.com

Стаття присвячена проблемам соціальної роботи в умовах невизначеності. Розглянуто ситуації невизначеності в соціальній роботі. Підкреслено уявлення про невизначеність, як невід'ємного елементу сучасної культури. Зазначено індивідуальні ознаки невизначеності в різних життєвих ситуаціях. Акцентовано увагу на існуванні глобальної невизначеності в сучасному світі, яка супроводжується відсутністю відчуття стабільності та посилює внутрішню невизначеність особистості. Узагальнено джерела прояву невизначеності та її особливості у соціальній роботі. Підкреслено подвійність впливу невизначеності на особистість. Зроблено висновок про необхідність підготовки соціальних працівників до професійної діяльності в умовах невизначеності.

Ключові слова: соціальна робота, соціальні працівники, невизначеність, професійна діяльність.

PECULIARITIES OF SOCIAL WORK IN THE SITUATION OF UNCERTAINTY: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Gerasymova Iryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Psychology and Social Sciences of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi.

ORCID: 0000-0001-7000-7652

E-mail: gerasimovair@gmail.com

The article deals with the problem of the activities of social workers in situation of uncertainty. The interest of scientists from various branches of science: philosophy, psychology, and representatives of fundamental natural sciences in the phenomenon of uncertainty as an integral element of culture is emphasized by the author and describes ontological and gnoseological uncertainty. The author reveals the subjectivity and ambiguity of the concept of uncertainty in the context of a person's holistic life path, which makes it a generalized philosophical concept. She also notes individual signs of uncertainty in different cases of life and emphasizes the role of awareness of uncertainty in the life of a modern person, the need for his/her responsibility for daily decisions, and this constitutes the psychological aspect of uncertainty. Among the sources of uncertainty, the author notes the perception of complex and ambiguous information, its understanding and use, and the inability to predict the consequences of decisions, events, and activities; she also emphasizes the existence of global uncertainty in the modern world, which is accompanied by a lack of a sense of stability and intensifies the internal uncertainty of the individual. The possibility of adaptation to situations of uncertainty which necessitates the study and formation of personal characteristics that will help to overcome situations of uncertainty is indicated in the article. Different approaches to the psychological understanding of the phenomenon of uncertainty, which is considered as a situation, an open problem, a factor that encourages a person to positively perceive unstructured conditions, an objective category, or an open task are established also. The sources of uncertainty are summarized, as well as the fact that the results and consequences of the activities of the person who

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

finds him/herself in it make the situation uncertain. Considerable attention is paid to informational uncertainty, especially in the context of the information society. The duality of the impact of uncertainty on the individual is emphasized.

Based on the theoretical analysis of uncertainty, the author made a conclusion about the need to train social workers for professional activity in situation of uncertainty and the need for theoretical and methodological justification of the training of future social workers for activity in conditions of uncertainty.

Keywords: social work, social workers, uncertainty, professional activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Важливим аспектом розбудови громадянського суспільства в Україні є налагодження соціальної роботи з допомоги і підтримки певних категорій населення. У зв'язку з цим завдання покращання якості та умов життя, гармонізація соціальних відносин, удосконалення міжособистісних взаємин не втрачає своєї актуальності. Реалізація завдань, що постають перед соціальними працівниками потребує врахування динамічних змін, які відбуваються у світі в цілому, в нашій країні зокрема. До їх числа повною мірою можна віднести соціальну непередбачуваність, невизначеність яка відображається і на рівні особистості.

Уявлення про можливість стабільного майбутнього вже змінилося відчуттям неоднозначності, недетермінованості того, що відбувається навкруги. Невизначеність стала ознакою існування, що впливає на всі аспекти життєдіяльності сучасної людини, проникає в усі сфери її діяльності, зокрема і в соціальну роботу.

Згадаймо пандемію Covid-19 і ту тривогу, розгубленість, якою вона супроводжувалася в суспільстві та призвела до зростання ризиків безробіття, знецінення доходів, зниження рівня життя населення, негативного впливу на життя і здоров'я громадян (Підлипна Р.П., 2021). Як наслідок – виникнення суттєвих соціальних проблем які супроводжувалися емоційним виснаженням значної частини суспільства, стресовими ситуаціями, ризиком виникнення психічних розладів тощо. В умовах карантину, невідомості щодо майбутнього, на тлі підвищення тривожності, відчуття страху виникали нові правила життя та спілкування, змінювалися підходи до соціальної роботи. Надання онлайн послуг стало її реальністю, а кількість тих, хто потребував підтримки і допомоги, особливо люди старших вікових категорій, почала стрімко зростати. Загострилися численні соціальні проблеми, які потребували гнучкої реакції соціальних працівників на них.

Ситуація невизначеності щодо соціальної роботи посилилася у зв'язку з військовою агресією РФ. Загострення соціально-економічної кризи стало потрясінням для українського суспільства, призвело до міграційних процесів, коли мільйони людей стали внутрішньо переміщеними. Ніхто не міг передбачити хоча б недалеко майбутнє, суцільна невизначеність стала очевидною обставиною життєдіяльності переважної частини громадян країни. Відбулося стрімке розширення кола соціальних проблем. Виникла необхідність надання соціальної допомоги і підтримки вимушеним переселенцям, які побачили і відчули жахи війни, необхідність допомоги військовим, їхнім сім'ям, дітям, які втратили рідних і стали сиротами, ветеранам. Важливим аспектом соціальної роботи стала волонтерська діяльність, розгортання якої стало питанням виживання в складних ситуаціях. Попри багатофункціональність, багатоаспектність соціальної роботи діяльність соціальних працівників відбувалась і відбувається в складних обставинах, які можуть стрімко змінюватися і передбачити які рішення є найоптимальнішими в них буває надзвичайно складно.

Відтак невизначеність стає однією з ознак соціальної роботи в умовах війни. Соціальним працівникам доводиться приймати нестандартні рішення в нестандартних ситуаціях, які досить часто супроводжуються ризиком. До того ж значна частина громадян

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

країни, як і самі соціальні працівники, перебувають у стані хронічного стресу. Стресові ситуації посилюються ще й тривалими повітряними тривогами, проблемами з електропостачанням та Інтернетом передбачити які, зазвичай, неможливо. Значний психологічний тиск та перевантаження стає реальністю діяльності соціальних працівників. Умови сучасності стають своєрідним викликом для працівників соціальної сфери, а невизначеність стає типовою ситуацією, в якій розгортається соціальна робота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес наукової спільноти до проблем соціальної роботи є свідченням її важливості в сучасних умовах. До числа тих вчених, які присвячують свої наукові праці найбільш актуальним проблемам соціальної роботи належать такі, як: О. Бойко, О. Денисюк, А. Дуля, І. Євдокімова, Н. Кабаченко, З. Буряк, М. Верескун, І. Євдокімова, О. Карагодіна, Р. Підлипна, Д. Романовська, Т. Семигіна, Ю. Стребкова, С. Ткачовай, А. Шморлівська, Н. Ясинська та ін.

Зростає науковий інтерес до феномену невизначеності. Він досліджується в численних публікаціях науковців. Серед вчених, які опікуються означеною проблемою: З. Галушка, С. Кузікова, А. Курова, Н. Литовченко, С. Максименко, Г. Павленко, І. Пилицук, А. Рождественський, С. Хілько та ін.

Попри наявність численних публікацій, присвячених різним аспектам соціальної роботи, особливості, проблеми, які виникають в соціальній роботі в ситуаціях невизначеності досліджено не повною мірою.

Метою статті є виявлення особливостей соціальної роботи в умовах невизначеності.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження невизначеності було з'ясовано, що ця ідея не є абсолютно новою. Невизначеність як категорія і як суспільний феномен, завжди була предметом уваги науковців, підкреслюючи це Г. Федоришин посилається на німецького філософа Х. Вольфа, який уважав її є невід'ємним елементом культури і необхідною умовою створення людиною продукту й продуктивного життя. Г. Громова вказує на те, що інтерес до невизначеності як феномену життя, починаючи з відкриттів у квантовій фізиці (Н. Бор, В. Гейзенберг, Ф. Капра), вивчення складних систем, що самоорганізуються і саморозгортаються (І. Пригожин), сформував розуміння «світу без передбачень» (Н. Талеб).

Найбільшою мірою у наукових працях українських учених представлено філософський та психологічний аспекти невизначеності. Зокрема, цьому питанню присвячено підрозділ дисертаційної роботи Г. Громової. Вчена приходиться до висновку, що невизначеність у різних філософських традиціях розглядається з трьох ракурсів: 1) як існуюча окремо від людини характеристика об'єктивного світу, його непізнаваність; 2) як обмежена здатність людини пізнати світ зовнішній; 3) як існуюча суперечливість і неповнота знання/ усвідомлення людиною свого внутрішнього світу та причин вчинків. Невизначеність онтологічна – це властивість всесвіту, непізнаваність самого об'єкта пізнання. Невизначеність гносеологічна пов'язана із неможливістю мати повну, вичерпну інформацію про наявну ситуацію, усі обставини та наслідки прийняття рішення; відсутність мови опису, методу освоєння, що відповідає даної галузі буття, неможливість вийти за рамки мови.

Ці висновки можна доповнити позицією Г.Чуйко, стосовно аналізу філософського наповнення невизначеності, де підкреслюється, що ситуація невизначеності – це досить суб'єктивне і неоднозначне у контексті цілісного життєвого шляху людини поняття. Якщо ж вважати, що ситуація невизначеності не містить конкретного життєвого змісту, тобто є узагальненим, філософським поняттям, є ситуацією невизначеності «взагалі». При цьому підкреслюються характеристики / ознаки типової ситуації невизначеності, зазначаючи, що в кожному конкретному випадку в житті вона може мати й інші, індивідуальні ознаки.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Такий підхід до феномену невизначеності зумовлює необхідність її сприйняття як даності існування світу і людини в ньому, неможливості пізнати світ взагалі, а також пізнати і себе в цьому світі. До того ж невизначеність сприймається суб'єктивно і має індивідуальні ознаки для різних людей.

Відповідним чином, невизначеність буде проявлятися в соціальній роботі в цілому, в діяльності соціальних працівників, зокрема.

Стосовно психологічного аспекту невизначеності, то вчена (Громова, 2022) характеризує його через усвідомлення ролі невизначеності у житті людини впродовж ХХ ст. і «призначення» особистості бути відповідальною як за толерування цього факту, так і за зменшення екзистенційної невизначеності за допомогою власного сенсопородження, щоденних рішень та дій. На думку вченої ставлення до невизначеності у психології розглядається з точки зору вміння витримувати складність і непередбачуваність світу, а її джерелами називаються складність і неоднозначність інформації, її сприймання, розуміння, використання; вірогідність, непередбачуваність наслідків подій, діяльності, рішень.

Прийняття точки зору Громової дозволяє окреслити шляхи зменшенні впливу екзистенційної невизначеності завдяки наданню особистісного сенсу власним діям і рішенням, що уможливить усвідомлення її джерел, які мають інформаційну природу, а також суб'єктивне сприймання, розуміння інформації, що створює передумови імовірності, складності для передбачення результатів діяльності, прийнятих рішень та подій.

Це дозволяє віднести ці характеристики невизначеності і до соціальної роботи, які повною мірою відносяться як до діяльності соціальних працівників, так і тих, кому надаються соціальні послуги.

Узагальнення наукові праці вчених (Гельбак, 2024; Гура, 2023; Ткачова 2017; Фалько, Остополець & Шарапова, 2024; Федоришин, 2022; Чуйко, Зварич, Чапак & Комісарик, 2023.) дозволяє відзначити існуючу в сучасному світі глобальну невизначеність, відсутність у сучасної людини відчуття стабільності, що стосується як дійсності в цілому, так і професійної діяльності зокрема. Проте ситуації невизначеності супроводжують людину, соціального працівника постійно, несподівані події, ситуації супроводжують буття в цілому. При чому ситуації невизначеності накладаються одна на одну, ситуації зовнішньої невизначеності доповнюються внутрішньою, що лише посилює загальний вплив невизначеності на життєдіяльність особистості. Невизначеність безперервно виникає, долається і знову виникає, що в першу чергу пов'язано з наявністю фундаментального фактора часу і як наслідок невідомістю майбутнього, що повною мірою стосується і соціальної роботи. Складність впливу ситуації невизначеності на особистість, у контексті соціальної роботи на соціального працівника, полягає ще і в тому, що емоційний відгук на неї є суб'єктивним та може проявлятися по-різному. Можливим є адаптація і максимальне використання наявних переваг невизначеності, яка може стати поштовхом для особистісного саморозвитку, до творчості, ресурсом трансформації власної ідентичності соціального працівника. Враховуючи розуміння невизначеності характеристикою сучасної реальності і того, що її роль буде тільки зростати на передній план виходить завдання з вивчення та формування особистісних характеристик та здібностей, що сприяють подоланню ситуацій невизначеності та виходу з них. Оскільки невизначеність спонукає людей до нераціональних вчинків, сприяє подоланню консерватизму, обмежувальних суджень і психологічних бар'єрів.

Розглядаючи невизначеність у контексті соціальної роботи особливий інтерес представляють психологічні дослідження означеного феномену, в яких міститься таке його розуміння:

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

- ситуації, коли індивід, який їх сприймає, не може категоризувати їх через обмеженість інформації, часу, перевантаження інформацією (або відсутність яких-небудь підказок) (Карамушка, Креденцер, Терещенко, Івкін, Лагодзінська & Ковальчук, 2022);

- ситуацію, в якій людина не просто не знає / не розуміє, як діяти (це може бути нова для людини ситуація), вона навіть уявити собі це не здатна, як і з ймовірністю передбачити, чим вона завершиться, якими будуть її наслідки та як можна буде вийти з неї, максимально уникнувши негативних результатів (Чуйко, Зварич, Чаплак & Комісарик, 2023.);

- ситуації, перехідні стани, що спонукають людину переживати позитивні емоції в нових неструктурованих, неоднозначних ситуаціях, сприймаючи їх не як загрозу, а як такі, що кидають виклик. Ситуація невизначеності передбачає, що в момент вибору не можливо зрозуміти, який із варіантів буде результативніший. В цілому, при цілісному погляді на свою життєву ситуацію можна побачити, що всі варіанти рівнозначні (Чуйко, Зварич, Чаплак & Комісарик, 2023.);

- відкриту проблему, коли особа, яка приймає рішення, не може мати повного уявлення про фактори, що діють (Гельбак, 2024);

- чинник, що спонукає людину позитивно сприймати неструктуровані умови, ставлячись до них не як до загрози, а як до можливості отримати новий досвід, покращити своє життя, збагатити його емоціями. Ситуація невизначеності передбачає, що в момент вибору не можливо зрозуміти, який із варіантів буде результативніший (Лушин, 2017);

- об'єктивну категорію, яка підштовхує індивідів до ірраціональних дій, допомагає зруйнувати певні психологічні бар'єри, подолати консервативність думок. Ця категорія є невід'ємною від процесу пізнання і свідчить про усвідомленість кризового стану через дефіцит інформації, тобто можна сказати, що невизначеність це знання про незнання (Кузікова, 2018);

- відкрите завдання, в якому той, хто приймає рішення, не знає всієї сукупності діючих чинників і повинен сформулювати декілька гіпотез перш ніж оцінити їх ефективність (Брюховецька, 2015).

Науковці виділяють джерела прояву невизначеності. Узагальнення наукових праць вчених (Кузікова, 2018; Литвин, 2019; Томаржевська 2018; Чуйко, Зварич, Чаплак & Комісарик, 2023.) дозволяє виділити такі з них, як:

- власне невизначеність: людина не знає, що станеться у її житті в наступну мить;
- об'єктивна (незалежною від людини);
- суб'єктивна (людині здається, що ситуація невизначена, і «невизначеною» її робить саме таке її сприйняття людиною, проте інші можуть бачити цю саму ситуацію по-своєму, як цілком зрозумілу / таку, що піддається тлумаченню);

- справжня (людина фактично нічого про ситуацію не знає, і єдине, що залишається, – створити припущення чи ймовірну гіпотезу щодо змісту ситуації, можливих напрямків її розвитку та завершення, використовуючи для цього контрфактичне мислення (за принципом: «Якщо... то»);

- вдаваною, несправжньою, коли у людини відсутнє бажання (час, можливості) зрозуміти, «визначити» ситуацію, з тих чи інших причин. Тоді людина може вдаватися до витіснення ситуації загалом з власної пам'яті.

- до навколишнього середовища;
- міжособистісна, міжгрупова невизначеність, що проявляється у відносинах з іншими людьми;

- невизначеність, що стосується вибору: відбудеться певна подія чи ні (цей вибір робить не сама людина, а випадок);

- в повсякденному побуті;

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

- в навчальній і професійній діяльності;
- при прийнятті рішень.

Особливу цікавість становить думка науковців (Чуйко, Зварич, Чаплак & Комісарик, 2023) стосовно того, що невизначеною ситуацію роблять не стільки її передумови, поява, її характеристики чи саме її існування, не те, що, власне, так чи інакше «дано» в ситуації (як би це не витлумачила для себе людина), а те, що в ній приховано – її ймовірні результати та можливі наслідки для людини, яка в ній опинилася. Саме вони є найбільш невизначеними.

Важливим аспектом невизначеності є інформаційна невизначеність, на яку вказує Томаржевська (2018), авторка висловлює думку стосовно того, що відсутність необхідної інформації, нечіткі критерії результативності, незрозумілий характер розвитку ситуації – все це породжує невизначеність. До того ж ситуації невизначеності виникають внаслідок перенасиченості новою взаємосуперечливою інформацією (таким чином, на зміну класичній невизначеності приходять взаємосуперечливість та амбівалентність). Якщо раніше людина намагалася подолати дефіцит інформації, то сьогодні значно актуальніше постає таке питання: «Яка інформація є релевантною та достовірною?» (Литвин (2019).

Якщо при цьому врахувати сучасний етап розвитку суспільства, який визначається як інформаційний, то на увагу заслуговують чинники виникнення невизначеності у ньому, а саме:

- брак інформації для осмислення ситуації інформації (що саме сталося?), або значним її надлишком, надмірністю, і при цьому – різноплановістю за змістом / поглядами, представленими в ній, ускладнюючись ще й тим, що не уся інформація є правдивою (значна її частина лише імітує інформативність, насправді будучи фейком), – і з усієї маси інформації доводиться відфільтровувати необхідну / достовірну, коли потрібно обирати, чому саме, якій інформації довіряти, а яка – просто баласт, фейк;

- несподіваність / невчасність появи ситуації та існуванням дефіциту часу для її адекватного, вдумливого сприйняття й оцінки (чому так раптово, чому саме зараз?);

- сприйняття обставин/ситуації як цілком нових для людини, таких, з якими, на її думку, вона досі не стикалася (здається, нічого схожого раніше не траплялося, що із цим робити?);

- нерозумінням причин появи ситуації, «застряганням» на спробі їх виявити (здається, попередній перебіг подій ніяк з тим, що сталося, не пов'язаний?) (Чуйко, Зварич, Чаплак & Комісарик, 2023).

Суголосно з цією позицією звучить думка (Гура, 2023), що визначальними вимірами невизначеності є: нестача, суперечливість чи складність інформації, новизна, ризикованість, багатоваріантність можливих рішень. Це також ситуації, в яких явища / об'єкти перебувають у процесі змін, відсутні обґрунтовані критерії вибору певного напрямку дій, неможлива чітка детермінація можливих варіантів вирішення, відсутні можливості прогнозу та контролю результатів.

З цього слідує подвійність впливу невизначеності на особистість, яка підкреслюється, багатьма науковцями, зокрема і С. Хілько (2016). Вчена підкреслює, що невизначеність, окрім неприємних емоцій, містить в собі важливий потенціал для людини, за умови адекватної позиції у ставленні до невизначеності і можливості відчутти притаманні їй позитивні можливості.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Таким чином, невизначеність будучи ознакою суспільного розвитку в усі його періоди, супроводжує соціальне буття кожної людини. Оскільки реакція на невизначеність має суб'єктивний характер, індивідуальні особливості, визначається ставленням особистості до ситуації невизначеності, що зумовлює необхідність підготовки до неї майбутніх соціальних працівників. Особливістю невизначеності стає те, що вона значно ускладнює соціальну

роботу, оскільки унеможлиблює передбаченні наслідків прийнятих рішень, результатів діяльності соціальних працівників, стає причиною стресів тощо. На тлі глобальної невизначеності в діяльності соціальних працівників виникають несподівані ситуації, події, що створюють передумови несподіваних емоційних реакцій. Відтак, виникає необхідність формування особистісних якостей, які забезпечують адекватну реакцію на невизначеність, розроблення діагностичного інструментарію особистісного сприйняття ситуації невизначеності. Означене й визначає перспективи подальшої роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брюховецька О. В. (2015). Психологічні особливості толерантності до невизначеності в управлінській діяльності як однієї зі складових професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*, Випуск 27, С. 70-81. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Pspl 2015_27_8
2. Гельбак А. М. (2024). Психологічний супровід поліцейської діяльності. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*, №1. С. 48-52.
3. Громова Г.М. (2022). Толерантність до невизначеності як чинник трансформації травматичного досвіду особистості. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії. 053-психологія. 05 – соціальні та поведінкові науки. Київ 208 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/hromova-dis_07_2022.pdf
4. Гура Г.Н. (2023). Толерантність до невизначеності як чинник ухвалення рішень та стресової адаптації керівників бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*, Випуск 2. С. 39-49. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1298>
5. Карамушка Л. М., Креденцер О. В., Терещенко К. В., Івкін В. М., Лагодзінська В. І., Ковальчук О. С. (2022). Інтотолерантність до невизначеності освітнього персоналу: зв'язок із типами і силою організаційної культури. *Актуальні проблеми психології*, Том І. Випуск 50. С. 24-32. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v1/i50/6.pdf>
6. Кузікова С. Б. (2018). Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*, Вип. 3 (1). С. 67-72. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2018_3\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2018_3(1)_13).
7. Литвин С. В. (2019). Толерантність до невизначеності як психологічний конструкт. *Психологічний часопис*. № 1. С. 90-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2019_1_8.
8. Лушин, П. В. (2017). Хаос и неопределенность: от страдания – к росту и развитию: монографія. Киев: Ориана. 144 с.
9. Підлипна Р.П. (2021). Загострення соціальних ризиків в Україні в контексті пандемії COVID-19. *Scientific Bulletin of UNFU*, v. 31, n. 2, p. 57-62, 29 Квіт. URL: <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/2280>
10. Ткачова С.М. (2017). Взаємозв'язки толерантності до невизначеності з психологічною розумністю у жінок різного віку. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*. Харків. С.66-68. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c7b8f478-66f3-4d43-bd40-f1617e60a289/content>
11. Томаржевська І. В. (2018). Феномен "толерантність до невизначеності" і його психологічний аналіз. *Психологічний журнал*, Вип. 1, С. 63-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psj_2018_1_10.

12. Фалько Н.М., Остополець І.Ю., Шарапова Ю.В. (2024). Толерантність до невизначеності в контексті життєстійкості особистості. *Габітус*, Випуск 59. С. 57-60. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2024/59-2024/10.pdf>
13. Федоришин Г. (2022). Толерантність до невизначеності як професійна компетентність психолога. *Психологія особистості : науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*, Т. 12. № 1. С. 73–79. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/16382/1/664796-19359-1-10-20230311.pdf>
14. Хілько С. (2016). Сутність і типи ситуацій невизначеності у професійній діяльності психологів. *Актуальні проблеми психології*, Том І. Випуск 45. С. 144-152. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v1/i45/27.pdf>
15. Чуйко Г. В., Зварич І. М., Чаплак Я. В., Комісарик М. І. (2023). Теоретичні аспекти проблеми толерантності до невизначеності у психології. *Грааль науки*, №30. С. 329-338. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/1540/1560>

REFERENCES

1. Briukhovetska O. V. (2015). Psykholohichni osoblyvosti tolerantnosti do nevyznachenosti v upravlinskii diialnosti yak odniiei zi skladovykh profesiinoi tolerantnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Psychological Features of Tolerance for Uncertainty in Managerial Activity as One of the Components of Professional Tolerance of Principals of General Secondary Education Institutions]. *Zbirnyk naukovykh prats K-PNU imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy. Problemy suchasnoi psykholohii, Vypusk 27, S. 70-81.* URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Pspl_2015_27_8 [in Ukrainian]
2. Helbak A. M. (2024). Psykholohichniy suprovid politseiskoi diialnosti [Psychological Support in Police Work]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, №1. S. 48-52. [in Ukrainian]
3. Hromova H.M. (2022). Tolerantnist do nevyznachenosti yak chynnyk transformatsii travmatychnoho dosvidu osobystosti [Tolerance for Uncertainty as a Factor in Transforming an Individual's Traumatic Experience]. *Dysertatsiia na zdobuttia stupenia doktora filosofii. 053-psykholohiia. 05 – sotsialni ta povedinkovi nauky. Kyiv 208 s.* URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/hromova-dis_07_2022.pdf [in Ukrainian]
4. Hura H.N. (2023). Tolerantnist do nevyznachenosti yak chynnyk ukhvalennia rishen ta stresovoi adaptatsii kerivnykiv biznesu [Tolerance for Uncertainty as a Factor in Decision-Making and Stress Adaptation of Business Leaders]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia Psykholohichni nauky, Vypusk 2. S. 39-49.* URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1298> [in Ukrainian]
5. Karamushka L. M., Kredentser O. V., Tereshchenko K. V., Ivkin V. M., Lahodzinska V. I., Kovalchuk O. S. (2022). Intolerantnist do nevyznachenosti osvithnoho personalu: zviazok iz tytamy i syloiu orhanizatsiinoi kultury [Intolerance of Uncertainty among Educational Staff: Its Relationship with Types and Strength of Organizational Culture]. *Aktualni problemy psykholohii, Tom I, Vypusk 50. S. 24-32.* URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v1/i50/6.pdf> [in Ukrainian]
6. Kuzikova S. B. (2018). Tolerantnist do nevyznachenosti: teoretyko-empyrychni rozvidky [Tolerance for Uncertainty: Theoretical and Empirical Studies]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia : Psykholohichni nauky, Vyp. 3 (1). S. 67-72.* URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2018_3\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2018_3(1)_13). [in Ukrainian]
7. Lytvyn S. V. (2019). Tolerantnist do nevyznachenosti yak psykholohichniy konstrukt [Tolerance for Uncertainty as a Psychological Construct]. *Psykholohichniy chasopys. № 1. S. 90-107.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2019_1_8. [in Ukrainian]

8. Lushyn, P. V. (2017). Khaos y neopredelennost: ot stradanyia – k rostu y razvytyiu [Chaos and Uncertainty: From Suffering to Growth and Development]: monohrafiia. Kyev: Oryiana. 144 s. [in Ukrainian]
9. Pidlypna R.P. (2021). Zahostrennia sotsialnykh ryzykiv v Ukraini v konteksti pandemii COVID-19 [Exacerbation of Social Risks in Ukraine in the Context of the COVID-19 Pandemic]. *Scientific Bulletin of UNFU*, v. 31, n. 2, p. 57-62, 29 Kvit. URL: <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/2280> [in Ukrainian]
10. Tkachova S.M. (2017). Vzaiemozv'iazky tolerantnosti do nevyznachenosti z psykholohichnoi rozumnistiu u zhinok riznoho viku [Interrelationships between Tolerance for Uncertainty and Psychological Sophistication in Women of Different Ages]. *Osobystist, suspilstvo, zakon: psykholohichni problemy ta shliakhy yikh rozv'iazannia*. Kharkiv. S.66-68. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c7b8f478-66f3-4d43-bd40-f1617e60a289/content> [in Ukrainian]
11. Tomarzhavska I. V. (2018). Fenomen "tolerantnist do nevyznachenosti" i yoho psykholohichni analiz [The Phenomenon of "Tolerance for Uncertainty" and Its Psychological Analysis]. *Psykholohichni zhurnal*, Vyp. 1, S. 63-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psj_2018_1_10. [in Ukrainian]
12. Falko N.M., Ostopolets I.Yu. Sharapova Yu.V. (2024). Tolerantnist do nevyznachenosti v konteksti zhyttiistykosti osobystosti [Tolerance for Uncertainty in the Context of an Individual's Resilience]. *Habitus*, Vypusk 59. S. 57-60. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2024/59-2024/10.pdf> [in Ukrainian]
13. Fedoryshyn H. (2022). Tolerantnist do nevyznachenosti yak profesiina kompetentnist psykholoha [Tolerance for Uncertainty as a Professional Competence of a Psychologist]. *Psykholohiia osobystosti : naukovyi teoretyko-metodolohichni i prykladnyi psykholohichni zhurnal. Ivano-Frankivsk : Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka*, T. 12. № 1. S. 73-79. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/16382/1/664796-19359-1-10-20230311.pdf> [in Ukrainian]
14. Khilko S. (2016). Sutnist i typy sytuatsii nevyznachenosti u profesiinii diialnosti psykholohiv [The Nature and Types of Uncertainty Situations in the Professional Activity of Psychologists]. *Aktualni problemy psykholohii, Tom I. Vypusk 45*. S. 144-152. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v1/i45/27.pdf> [in Ukrainian]
15. Chuiko H. V. Zvarych I. M., Chaplak Ya. V., Komisaryk M. I. (2023). Teoretychni aspekty problemy tolerantnosti do nevyznachenosti u psykholohii [Theoretical Aspects of the Problem of Tolerance for Uncertainty in Psychology]. *Hraal nauky*, №30. S. 329-338. URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/1540/1560> [in Ukrainian]

Дата першого надходження статті до видання – 5.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 28.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 27.03.2026